

Г. С. Рожков,
к. мед. н., Головний державний санітарний лікар України

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В ОХОРОНІ ЗДОРОВ'Я

Автором статті розкрито поняття "ризик". Показані суть і значення вирівнювання ризиків за допомогою страхового механізму. Розглянуті особливості формування комплексної системи управління ризиками. Сформована ефективна комплексна система управління ризиками.

Annotation: Author described concept of "risk". In the article demonstrated matter and meaning of the risk mitigation with the insurance mechanism, proposed and discussed in details complex risk management system set up.

Ключові слова: ризик, ризик-менеджмент, страхування, система охорони здоров'я, система управління ризиками.

Key words: risk, risk management, insurance, health care system, risk management system.

ВСТУП

В умовах трансформації економічних, політичних і соціальних процесів характерною рисою діяльності вітчизняної системи охорони здоров'я є висока ризикованість прийняття рішень і непередбачуваність їх результатів. Виробничо-господарський або підприємницький ризик виникає при здійсненні будь-яких видів діяльності, пов'язаних з наданням медичної допомоги чи послуги.

Суспільство завжди перебуває в умовах ризику. Намагаючись захистити себе, людина впроваджує нові засоби захисту, породжуючи тим самим нові види ризику та нові масштаби його поширення. Сучасний етап розвитку економіки України характеризується наявністю значної кількості соціальних ризиків, які є продуктом високих темпів соціальної та технологічної модернізації. Особливе місце серед них займають ризики у сфері охорони праці.

Однак на сьогодні, як правило, досліджуються прикладні аспекти управління окремими видами ризиків (виробничим, фінансовим, інвестиційним тощо), тоді як проблеми ризик-діяльності у галузі охорони здоров'я фактично є недослідженими. Тому створення ефективного механізму функціонування служби чи медичного закладу стає актуальною проблемою розробки концепції безризикової діяльності в галузі охорони здоров'я.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою роботи є з'ясування сутності поняття "ризик"; дослідження суті значення вирівнювання ризиків за

допомогою страхового механізму; формування ефективної комплексної системи управління ризиками; розгляд особливостей формування комплексної системи управління ризиками.

РЕЗУЛЬТАТИ

В останні десятиріччя проблематика ризик-діяльності, або ризик-менеджменту, привернула увагу багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців та спеціалістів-практиків (В.В. Вітлінського, О.С. Дубрової, Н.С. Скопенко, А.Д. Штефаніча, М.В. Хохлова, А. Мура, Р. Хіта, К. Хлардена та ін.), у роботах яких досліджена сутність ризику діяльності, висвітлені фактори і причини його появи, а також наведена характеристика методів оцінки та регулювання ступеня ризику.

Наприкінці ХХ століття в теорії й практиці управління економічно розвинених країн виник новий напрям — так званий ризик-менеджмент.

Ризик-менеджмент вивчає вплив на різні сфери діяльності людини, що несуть фізичний і моральний збиток.

Торкаючись питання етимології ризику, слід зазначити, що це поняття в різних мовах пов'язується, перш за все, з появою небезпеки чи непевності в будь-якій сфері діяльності та суспільно-економічному житті. Так, у словниках європейських народів воно існує у подібних формах і визначеннях змісту, наприклад, в англійській мові "risk", у французькій "risque", в італійській "rischio", в німецькій "risiko", в іспанській "riesgo" [2, с. 17].

Ми вважаємо, що у широкому змісті поняття "ризик" є подією або

групою випадкових подій, що наносять збиток об'єкту, що володіє даним ризиком. Випадковість настання події означає неможливість точно визначити час і місце його виникнення. Об'єкт може бути фізичним або матеріальним, а також становити майновий інтерес.

У сучасній науковій західній літературі розглядають дві теорії ризику: класичну та неокласичну. Істотний недолік класичної теорії, на думку її критиків, полягає в обмеженості розуміння сутності ризику та його змісту. Відповідно до положень цієї теорії ризик є чинником формування лише частини результатів діяльності. Згідно з неокласичною теорією поведінка керівника зумовлена концепцією граничної корисності — в умовах невизначеності при прийнятті рішення чи укладанні угоди враховують два критерії: позитивність або ефективність кінцевого результату та величину його можливих коливань. "Гарантований результат, як і прибуток, має більшу цінність, ніж сподіваний прибуток такого ж обсягу, але обтяжений певними коливаннями" [1, с. 79]. Противники неокласичної теорії ризику наголошували на тому, що вона не враховує фактор задоволення від ризику, згідно з яким керівник чи фахівець може піти на великий ризик.

Як економічна категорія ризик являє собою подію, яка може відбутися. У випадку здійснення такої події можливі 3 економічних результати: негативний (програш, збиток); нульовий; позитивний (виграш, вигода, прибуток).

Управління ризиками (ризик-менеджмент) — це система заходів, метою яких є зменшення, нищівного впливу на здоров'я, життя, майнове, фінансове становище [3, с. 456].

У ризик-менеджменті прийнято виділяти декілька ключових етапів: відбувається виявлення ризику з супутньою оцінкою вірогідності його реалізації і масштабу наслідків; розробка ризик-стратегії, з метою зниження вірогідності реалізації ризику і мінімізації можливих негативних наслідків; вибираються методи і інструменти управління виявленим ризиком; проводиться безпосереднє управління ризиком; оцінюються досягнуті результати і коректується ризик-стратегія [4].

На нашу думку, система управління в ситуаціях ризику містить наступні основні елементи: виявлення альтернатив ризику, допущення його тільки в межах соціально, економічно й морально припустимого рівня; розробка конкретних рекомендацій, орієнтованих на усунення або мінімізацію можливих негативних наслідків ризику; створення спеціальних планів, що дозволяють оптимальним шляхом діяти в критичній ситуації людям, що реалізують розв'язку з ризиком або контролюють цей процес; підготовка й прийняття нормативних актів, що допомагають запровадити в життя обрану альтернативу; облік психологічного й морального сприйняття ризикованих розв'язків, програм і т.п. Процес управління ризиком складається з наступних етапів: визначення мети; з'ясування ризику; вибір методів управління ризиком; реалізація управління ризиком; оцінка результатів.

Виходить, що пріоритетом управління ризиками в медицині є управління якістю лікувально-діагностичного процесу. Головними інструментами ризик-менеджменту в охороні здоров'я є модулі структурних стандартів КМП, а також моделі кінцевих результатів праці.

В охороні здоров'я ризики поділяються на наступні групи: соціально-політичні ризики (зміни в законодавстві щодо форм і методів організації медичної допомоги населенню; внесення змін у систему фінансування охорони здоров'я; розвиток економічних відносин і методів управління охороною здоров'я; реорганізація системи ОМС; приватизація або націоналізація суб'єктів охорони здоров'я; створення юридичної бази; прийняття закону про захист прав пацієнта з одночасним страхуванням професійної діяльності медичного працівника; внесення змін в арбітражне право); ризики, пов'язані з управлінням (відсутність системи базової підготовки фахівців у сфері управління охороною здоров'я й медичного права; некомпетентність керівників; низький професійний рівень персоналу; неправильний вибір стратегії; неадекватна зміна організаційних структур і організаційного механізму управління; зневага до діяльності з охорони праці й техніки безпеки); професійні (медичні) ризики, пов'язані із цивільно-правовою відповідальністю (зумовлені несвоєчасним лікувально-діагностичним втручанням; пов'язані з відсутністю або недостатньою роботою із профілактики; пов'язані з відсутністю в ЛПУ сучасних систем реабілітації).

Ми вважаємо, що управління ризиком є багатоступінчастим процесом, метою якого є зменшити й компенсувати збиток для об'єкта при настанні несприятливих подій. Важливо розуміти, що мінімізація збитку й зниження ризику — не те саме. Наприклад, страхування, яке забезпечує компенсацію збитку, ніяк не знижує ймовірність ризику.

Основні етапи класичного процесу управління ризиком: аналіз ризику (його виявлення й оцінка); вибір методів впливу на ризик і ухвалення рішення; вплив на ризик (його зниження, збереження, передача; контроль і коректування результатів [3, с. 468]).

Виявлення ризиків і їх оцінка тісно взаємозалежні, і не завжди можна розділити їх на самостійні частини загального процесу. Більше того, аналіз іде у двох протилежних напрямках — від оцінки до виявлення, і навпаки. В 1-му випадку вже є збитки й необхідно виявити причини; в 2-му — на основі аналізу системи виявляються ризики й можливі наслідки.

Як правило, кожний вид ризику допускає 2—3 традиційних способи його зменшення. Тому виникає проблема оцінки порівняльної ефективності методів впливу на ризик для вибору найкращого. Після вибору оптимальних способів впливу на конкретні ризики з'являється можливість сформувати загальну стратегію управління всім комплексом ризиків. Це етап прийняття розв'язків, коли визначаються необхідні фінансові й трудові ресурси,

відбуваються постановка й розподіл завдань серед менеджерів.

Зниження ризику має на увазі зменшення або розміру можливого збитку, або ймовірності настання несприятливих подій. Частіше це досягається за допомогою здійснення попереджувальних організаційно-технічних заходів, під якими розуміються різні способи посилення системи безпеки (навчання персоналу, установка систем оповіщення і т.д.).

Збереження ризику не завжди означає відмову від будь-яких дій. Організація може створити резервний фонд (фонди самостраховання або фонди ризику), з яких буде проводитися компенсація збитків при настанні несприятливих ситуацій. Такий метод управління ризиками називається самострахованням.

Заходи щодо передачі ризику означають передачу відповідальності за нього третім особам при збереженні існуючого рівня ризику. До них відносяться страхування, а також різного роду фінансові гарантії, поручництва й т.п.

Найпоширенішою формою трансферу ризиків є передання їх професійним страховиком. Страховик, на відміну від поручителя, беручи на себе зобов'язання за ризиками, має змогу вирівняти їх перерозподілом між багатьма суб'єктами. Вирівнювання ризиків за допомогою страхового механізму має ту перевагу, що воно здійснюється не лише в часі, а й у просторі, тобто серед суб'єктів певного середовища. Проте вирівнювання можна застосувати лише щодо певної категорії ризиків. Це, як правило, чисті ризики, котрі відповідають розглянутим далі критеріям.

— Критерій цілковитої випадковості. Це означає, що подія, яка є причиною збитків, має бути надзвичайною, а величина збитку — непередбачуваною.

— Критерій однозначності. Вимога однозначності полягає в тому, що попри випадковість події між нею та кінцевим результатом (збитками) має утримуватися явний причинно-наслідковий зв'язок. Отже, завжди потрібна впевненість у тому, що обсяг коштів на покриття збитків при даній випадковій події відомий цілком точно.

— Критерій оцінюваності у грошових одиницях. Оскільки страхування базується на формуванні фондів грошових коштів, то потреби, які виникають при обслуговуванні ризиків, повинні мати вартісну грошову оцінку.

— Критерій незалежності. Незалежність ризиків характеризується тим, що вони не повинні бути кимось спеціально викликаними, а також ризики не повинні легко кумулюватися, зазнаючи при цьому впливу інших ризиків.

— Критерій величини. Найбільш страхувальними як із погляду обсягу збитків, так і ймовірності їх настання, є середні ризики.

Отже, згідно із завданнями, які виконуються у процесі менеджменту ризиками, такий менеджмент слід сприймати як процес вибору оптимальної, тобто економічно найбільш ефективної структури інструментів впливу на ризики та їх наслідки.

Новизна й актуальність проблеми управління ризиками визначила необхідність підготовки не тільки фахівців в сфері аналізу ризику, управління ризиком і безпекою, але й підготовки керівних кадрів з найважливіших питань теорії й практики управління ризиками. Діюча й ефективна система управління КМП активно скорочує ступінь ризику лікарських помилок.

ВИСНОВОК

Наявність в системі охорони здоров'я лише окремих фрагментів ризик-діяльності зумовлює необхідність формування на їх переважній більшості ефективної комплексної системи управління ризиками, яка має відбуватися з дотриманням певних вимог і принципів: визначення особливостей формування системи; оптимізація моделі управління ризиками медико-оздоровчих структур; обґрунтування передумов впровадження комплексної системи управління медико-організаційними ризиками та оцінка ефективності її функціонування.

До ключових моментів, що визначають особливості формування комплексної системи управління ризиками, можна віднести технологію процесу управління ризиками медико-організаційної діяльності в системі охорони здоров'я, яку можна представити у вигляді чотирьох етапів (якісний та кількісний аналіз ризиків; визначення ризик-позиції закладів та установ системи охорони здоров'я на основі результатів оцінки ризиків; розроблення та впровадження основної програми дій щодо коригування ступеня ризику; моніторинг і контроль процесу управління ризиками) і відповідних їм ключових процесів.

Загалом формування комплексної системи управління ризиками покликано забезпечити високу ефективність прийняття управлінських рішень для досягнення стратегічних і тактичних цілей закладів системи охорони здоров'я. Це зумовлює необхідність оптимізації моделі управління медико-організаційними ризиками в системі охорони здоров'я. Однією з умов дієвості запропонованої системи управління ризиками є застосування детально розроблених, обґрунтованих і найбільш прийнятних підходів до оцінки ризиків та впливу на їх ступінь. Система повинна також передбачати наявність критеріїв і показників, що дають можливість оцінити ефективність її функціонування в медичних структурах.

Література:

1. Вітлінський В.В., Великоіваненко Г.І. Ризикологія в економіці та підприємстві / КНЕУ, Київ, 2004, — 480 с.
 2. Мегадь В. П. Ризик-діяльність у відомчій системі охорони здоров'я: формування та впровадження // Актуальні питання клінічної практики "Український медичний часопис". ТОВ "МОРІОН". — Київ, 2008. — №4 (66) VII-VIII.
 3. Управление и экономика здравоохранения / Под редакцией А. И. Вялова. — ГЭОТАР-Медиа, 2009. — 664 с.
 4. <http://uk.wikipedia.org>
- Стаття надійшла до редакції 21.12.2009 р.